

نقش رژیم صهیونیستی بر امنیتی شدن روابط جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان

● رهبر طالعی حور^۱

دانشیار روابط بین الملل دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران (نویسنده مسئول)

● رضا محمود اوغلی

دانشیار علوم سیاسی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

● سلمان بازیار

دانشجوی دکتری روابط بین الملل دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۱۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۰۱

چکیده

جمهوری آذربایجان به عنوان یکی از مهم‌ترین کشور در منطقه قفقاز جنوبی روابط مستحکمی با رژیم صهیونیستی داشته و آن رژیم سعی دارد با همکاری در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی و نظامی با جمهوری آذربایجان، عمق استراتژیک خود در منطقه را تقویت نماید که همین امر می‌تواند بر امنیتی شدن روابط ایران و آذربایجان تأثیرگذار باشد. بنابراین هدف این مقاله بررسی چگونگی نقش رژیم صهیونیستی بر امنیتی شدن روابط جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان است که متناسب با هدف، سؤال اصلی مقاله به این صورت مطرح می‌شود که همکاری‌های رژیم صهیونیستی با جمهوری آذربایجان چگونه بر امنیتی شدن روابط ایران و آذربایجان تأثیرگذار خواهد بود؟ در پاسخ به سؤال تحقیق، فرضیه بحث این گونه طرح می‌گردد همکاری‌های راهبردی اقتصادی، نظامی و امنیتی رژیم صهیونیستی با جمهوری آذربایجان و سرمایه‌گذاری‌های فرهنگی و اجتماعی این رژیم در مناطق نزدیک به مرزهای ایران، بر امنیتی شدن روابط جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان تأثیر گذاشته است. روش پژوهش در این مقاله توصیفی-تحلیلی بوده و از منابع کتابخانه‌ای و پویش اینترنتی برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که همکاری‌های نظامی و اقتصادی رژیم صهیونیستی با آذربایجان به‌ویژه در زمینه‌های تسلیحاتی و فناوری‌های امنیتی منجر به افزایش نگرانی‌های امنیتی ایران و در نتیجه امنیتی شدن روابط دو کشور شده است. علاوه بر این، تغییرات جمعیتی و فرهنگی در مناطق مرزی به تشدید تنش‌ها منجر شده و بر سیاست‌های منطقه‌ای ایران تأثیر منفی گذاشته است.

کلید واژگان: رژیم صهیونیستی، جمهوری آذربایجان، جمهوری اسلامی ایران، امنیتی شدن، همکاری‌های نظامی

جمهوری آذربایجان به عنوان نقطه اتصال و تلاقی بین کریدورهای حمل و نقل شمال - جنوب و شرق - غرب؛ در طول تاریخ مورد توجه بازیگران متعدد منطقه‌ای و جهانی بوده است (والیوف، ۲۰۲۴: ۳).^۱ این کشور به لحاظ جغرافیایی و منابع انرژی یکی از کشورهای مهم در منطقه قفقاز جنوبی محسوب شده و ژئوپلیتیک پیچیده منطقه به شدت بر استراتژی سیاست خارجی آذربایجان تأثیرگذار بوده است. با توجه به اینکه دستگاه سیاست خارجی جمهوری آذربایجان بر پایه منافع و سیاست چندوجهی بوده؛ آن کشور در حال گسترش روابط خود با بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای است. (مجتهدزاده، حسین پورپویان و کریمی پور، ۱۳۸۷: ۲۱۸) یکی از بازیگران فرامنطقه‌ای که در سال‌های اخیر در منطقه و به ویژه در جمهوری آذربایجان حضور داشته رژیم صهیونیستی است. آن رژیم بعد از شکل‌گیری در صدد گسترش نفوذ خود در مناطق دیگر به ویژه کشورهای غیرعرب بوده تا از این طریق از فضای متخاصم و متشنج کشورهای منطقه غرب آسیا خارج شود. بعد از فروپاشی شوروی و استقلال کشورهای تحت نفوذ آن، شرایط برای رژیم صهیونیستی فراهم شد تا بر مبنای تفکر ابتدایی دکتر بن گورین، با نفوذ تدریجی در منطقه قفقاز و به ویژه جمهوری آذربایجان روابط گسترده‌ای را با این کشور برقرار کند. رژیم صهیونیستی از وجود مؤلفه‌های هویتی متعارض در روابط بین کشورهای منطقه استفاده کرده و تلاش نموده نفوذ خود را در منطقه گسترش دهد که با توجه به دشمنی آن رژیم با جمهوری اسلامی ایران، حضور و نفوذ آن در آذربایجان می‌تواند امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران را متأثر سازد و روابط ایران و آذربایجان را به سمت امنیتی شدن سوق دهد. بنابراین هدف اصلی در این مقاله بررسی چگونگی نقش رژیم صهیونیستی بر امنیتی شدن روابط جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان است که متناسب با هدف، سؤال اصلی مقاله به این صورت مطرح می‌شود که همکاری‌های رژیم صهیونیستی با جمهوری آذربایجان چگونه بر امنیتی شدن روابط ایران و آذربایجان تأثیرگذار خواهد بود؟ در پاسخ به سؤال تحقیق، فرضیه بحث این گونه طرح می‌گردد که همکاری‌های راهبردی اقتصادی، نظامی و امنیتی رژیم صهیونیستی با جمهوری آذربایجان و سرمایه‌گذاری‌های فرهنگی و اجتماعی این رژیم در مناطق نزدیک به مرزهای ایران، به طور مستقیم بر امنیتی شدن روابط دو کشور تأثیر گذاشته است.

پیشینه پژوهش

سابقه مطالعاتی در این خصوص را می‌توان به شرح زیر اشاره کرد:

- آسگارو سیروس^۱ (۲۰۲۴) در پژوهشی با عنوان «راهنمایی در ائتلاف‌های ژئوپلیتیکی: درک رابطه آذربایجان با رژیم صهیونیستی نسبت به ایران» پژوهشگر در پژوهش خود به این نتیجه می‌رسد که رابطه نزدیک بین رژیم صهیونیستی و آذربایجان در زمینه‌های اقتصادی، نظامی و فرهنگی نه تنها تهدیدی برای امنیت ملی ایران محسوب می‌شود بلکه می‌تواند به تغییرات قابل توجهی در معادلات قدرت در قفقاز جنوبی منجر گردد. این روابط ممکن است بر موضع‌گیری‌های آذربایجان در برابر ایران تأثیر بگذارد و به تضعیف نفوذ ایران در این منطقه منجر شود. همچنین پژوهشگر به این نکته اشاره می‌کند که ایران باید به‌طور فعال به این تحولات واکنش نشان دهد و استراتژی‌های خود را برای حفظ منافع ملی و امنیت منطقه‌ای بازنگری کند.

- بن اسچار وینر^۲ (۲۰۲۴) در پژوهشی با عنوان «آذربایجان، رژیم صهیونیستی و پیامدها برای سیاست هسته‌ای ایران» بیان می‌دارد که آذربایجان و رژیم صهیونیستی شراکتی کلیدی و سودمند برای هر دو طرف ایجاد کرده‌اند که به رژیم صهیونیستی دسترسی به پایگاه‌های هوایی آذربایجان را می‌دهد. این شراکت نه تنها به رژیم صهیونیستی این امکان را می‌دهد که توان هوایی خود را برای رسیدن به ایران به کار گیرد بلکه به‌طور قابل توجهی بر معادلات امنیتی در منطقه تأثیر می‌گذارد. این پایگاه‌ها به رژیم صهیونیستی اجازه می‌دهند که در مورد حملات احتمالی علیه ایران، از جمله حملات پیش‌دستانه، مستقل از موضع آمریکا عمل کند. این استقلال به رژیم صهیونیستی این امکان را می‌دهد که به‌طور مؤثرتری به تهدیدات هسته‌ای ایران پاسخ دهد و استراتژی‌های خود را بدون وابستگی به سیاست‌های متغیر آمریکا تنظیم کند.

- بن آهوران^۳ (۲۰۲۳) در پژوهشی با عنوان «بین ژئوپلیتیک و مبارزه هویتی: چرا رژیم صهیونیستی به نفع آذربایجان در مناقشه قره‌باغ کوهستانی وارد شد» در این پژوهش بن آهوران تأکید می‌کند که حمایت رژیم صهیونیستی از آذربایجان در مناقشه قره‌باغ کوهستانی در سال ۲۰۲۰ تحت تأثیر دو عامل تاریخی و هویتی ناشی از اواخر جنگ سرد قرار دارد: اول، «سال ۱۹۷۹» و دوم، مفهوم «یک

1. Asgarov Sirius
2. Ben Schar-Weiner
3. Ben Aharon

ملت، دو دولت». «سال ۱۹۷۹» به انقلاب اسلامی ایران اشاره دارد که هویت ملی این کشور را به طور بنیادین تغییر داد و تأثیرات آن تا به امروز ادامه دارد. یکی از نتایج این تحول، ایجاد اتحاد نزدیک بین رژیم صهیونیستی و ترکیه به عنوان دومین کشور بزرگ مسلمان در منطقه بود. این اتحاد که در اواخر دهه ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ شکل گرفت، به حمایت رژیم صهیونیستی از آذربایجان زمانی که این کشور در سال ۱۹۹۱ استقلال خود را اعلام کرد، منجر شد.

- ابراهیمی (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «گونه‌شناسی روابط رژیم صهیونیستی و جمهوری آذربایجان: روابط راهبردی یا تاکتیکی» به این نتیجه می‌رسد که همکاری رژیم صهیونیستی و آذربایجان بیشتر ویژگی‌های روابط متقابل را نشان می‌دهد که شامل همگرایی در اهداف راهبردی، نهادگرایی و تعریف دقیق از مفاهیم دشمن، تهدید و رقیب است. این روابط به جز وجود جو دوستانه بین دو طرف، به طور کامل همکاری‌های بلندمدت و پایدار را در بر نمی‌گیرد. به همین دلیل نمی‌توان ماهیت روابط رژیم صهیونیستی و آذربایجان را صرفاً براساس مفهوم روابط راهبردی توضیح داد. با این حال روند رو به رشد این روابط در سال‌های آینده می‌تواند به همپوشانی منافع مشترک بیشتری میان این دو کشور منجر شود. این همپوشانی می‌تواند به تقویت مواضع هر دو طرف در برابر تهدیدات منطقه‌ای و جهانی کمک کند و به ویژه در زمینه‌های امنیتی و اقتصادی تأثیرگذار باشد.

بررسی پیشینه‌های پژوهش بیانگر این امر است که این پژوهش از نظر محدوده زمانی تفاوتی با پژوهش‌های قبلی داشته و همکاری‌های نظامی و امنیتی در دوره جنگ دوم قره‌باغ و تحولات مهم بعد از آن همچون چالش‌های آزادسازی مناطق اشغالی در هم‌جواری با مرزهای ایران در این پژوهش مدنظر قرار گرفته است از این رو پژوهش حاضر درصدد است با در نظر گرفتن تحولات اخیر، حضور رژیم صهیونیستی در منطقه را با دید امنیتی شدن در روابط جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان مورد بررسی قرار دهد.

مفهوم «امنیتی شدن» که در مکتب کپنهاگ مطرح شده می‌تواند به تحلیل مناقشه بین رژیم صهیونیستی و ایران کمک کند. بر اساس این نظریه، هر کشور می‌تواند یک مسئله را به‌عنوان تهدیدی وجودی یا خطر جدی در چارچوب امنیتی تعریف کند. این کار به مسئله، وضعیت فوق‌العاده‌ای می‌دهد و آن را به اولویت تبدیل می‌کند. (بالاتجی، ۲۰۲۲: ۲۴۳)^۱ امنیت یک شکل و نوع خاصی از سیاست است و همه موضوعات امنیتی مسائل و مشکلات سیاسی هستند؛ اما همه مناقشات و منازعات سیاسی ماهیت امنیتی ندارند. یک موضوع و منازعه سیاسی وقتی ماهیت امنیتی پیدا می‌کند که یا بازیگران برای تأمین خواسته‌های خود از یکدیگر به‌زور یا تهدید متوسل شده یا امکان توافق طرف‌های منازعه سیاسی و کنترل و مدیریت آن به‌صورت مسالمت‌آمیز وجود نداشته باشد. بدین جهت اگر طرف‌های منازعه بتوانند با رضایت و توافق بر سر قواعد یا اصول و به‌وسیله ابزارهای غیرخشونت‌آمیز و متعارف برای اختلافاتشان راه‌حل بیابند، منازعه به‌صورت امنیتی در نمی‌آید (کلودزیج، ۲۰۰۵: ۲۲)^۲. بنابراین، معنایابی، معناکاوی و تعریف مفهوم امنیت جامعه متضمن و مستلزم تعریف و تبیین مفهوم امنیتی شدن است. دست کم نیمی از ماهیت امنیت، مفهوم روانی و ذهنی است و بستگی به ادراک و برداشت از تهدیدها، فرصت‌ها، ضعف‌ها و قوت‌های خود و دیگری دارد. (بوزان، هلد و مک‌گرو، ۱۹۹۸: ۲۴)^۳.

مکتب کپنهاگ نظریه امنیتی شدن را به‌عنوان پاسخی به چالش‌های موجود در مطالعات امنیتی سنتی که در نظریه‌پردازی درباره مسائل غیرنظامی امنیتی در دنیای معاصر با آن مواجه بودند، معرفی کرد. این نظریه به‌ویژه بر اهمیت فرآیند اجتماعی و سیاسی تأکید می‌کند که در آن تهدیدات امنیتی به‌عنوان خطرات واقعی تعریف و شکل می‌گیرند. (نئو، ۲۰۲۰: ۲۰۵)^۴ در تحلیل مکتب کپنهاگ، مفهوم «امنیتی شدن»^۵ به‌عنوان یک ابزار کلیدی برای درک فرآیندهای سیاسی و اجتماعی در روابط بین‌الملل مطرح می‌شود. امنیتی شدن به معنای معرفی یک موضوع یا مسئله خاص به‌عنوان تهدیدی

1. Balatci
2. Kolodzi
3. Buzan, Held and Mcgr
4. Neo
5. securitisation

جدی برای ارزش‌ها یا منافع معتبر است. (گوک‌تورک، ۲۰۱۴: ۱۹۴)^۱ بوزان مفهوم امنیتی شدن را مفهومی تلقی می‌کند که در آن مسائل خاص به تهدیداتی جدی تبدیل می‌شوند و نیاز به اقدامات فوق‌العاده را توجیه می‌کنند. این فرایند شامل قانع کردن جامعه و مخاطبان است که موضوعاتی مانند تروریسم، مهاجرت یا تغییرات اقلیمی، خطرات شدید و حتی وجودی برای امنیت ملی به شمار می‌آورند. تحلیل این فرایند نشان می‌دهد که چگونه نخبگان سیاسی و رسانه‌ها از تکنیک‌های خاصی استفاده می‌کنند تا این مسائل را به‌عنوان تهدیدات فوری و خطرناک معرفی کنند. این نوع شکل‌بندی امنیت، نه تنها بر افکار عمومی تأثیر می‌گذارد بلکه می‌تواند به اتخاذ تصمیمات سریع و گاه غیرقابل‌برگشت از سوی مقامات منجر شود (موسام‌شاه، ۲۰۲۴: ۳). امنیتی شدن می‌تواند ابعاد مختلفی داشته باشد. امنیتی شدن می‌تواند به طور کامل موفق باشد، به‌طور محدود مؤثر واقع شود یا حتی به‌طور کامل ناموفق باشد. در هر یک از این حالات، پیامدهای امنیتی و سیاسی قابل‌توجهی به‌وجود می‌آید. اگر یک موضوع خاص توسط نخبگان حاکم یا رهبران جامعه به‌عنوان یک مسئله امنیتی اعلام شود، این بدان معناست که آن موضوع امنیتی شده و از فرآیندهای سیاسی عادی خارج گردیده است. در این تحلیل، امنیت نه به‌عنوان یک واقعیت عینی و ثابت بلکه به‌عنوان یک «عمل گفتاری»^۲ در نظر گرفته می‌شود. این رویکرد به ما این امکان را می‌دهد که درک کنیم چگونه نخبگان با استفاده از زبان و بیانیه‌ها می‌توانند موضوعات خاصی را به مسائل امنیتی تبدیل کنند و بدین ترتیب زمینه‌ساز واکنش‌ها و سیاست‌های خاصی شوند (گوک‌تورک، ۲۰۱۴: ۱۹۴)^۳ صرف‌نظر از مراحل و شرایط امنیتی شدن پدیده‌ها، نحوه موفقیت در امنیتی شدن هر پدیده نیز بسیار حائز اهمیت است. بر این اساس، مکتب کپنهاگ بر این باور است که موفقیت در امنیتی شدن هر پدیده به کارآمدی قواعدی بستگی دارد که برای هر اقدام گفتاری به کار می‌رود. این موضوع به‌ویژه به وضعیت بازیگر امنیتی‌ساز مربوط می‌شود. عامل دیگری که در موفقیت امنیتی شدن تأثیر دارد، پرهیز از قرار دادن هر نوع اقدام گفتاری به‌عنوان پدیده‌ای امنیتی است. بنابراین باید پدیده‌ها یا موضوعاتی را امنیتی کرد که بتوان آن‌ها را در چارچوب تهدیدات وجودی قرار داد

-
1. Gökürk Tüysüzoglu
 2. speech act
 3. Gökürk Tüysüzoglu

و شایستگی انتساب به چنین مفهومی را داشته باشند. در مجموع مکتب کپنهاگ امنیتی شدن موفق را در سه عامل خلاصه می‌کند: نخست انطباق پدیده با تهدید وجودی؛ دوم ضرورت اقدام فوری برای مواجهه با آن پدیده؛ و سوم، تأثیر بر روابط میان واحدها. (دهشیری، ۱۳۹۵: ۷۲-۱۳) با توجه به تأثیر حضور رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان بر امنیتی شدن روابط جمهوری اسلامی ایران و آذربایجان، مفهوم «امنیتی شدن» در قالب دیدگاه مکتب کپنهاگ به‌عنوان مفهومی قابل تبیین برای این موضوع مدنظر قرار گرفت.

روابط ج.ا.ایران و جمهوری آذربایجان

ج.ا.ایران و آذربایجان مرزی به طول ۷۶۵ کیلومتر با یکدیگر دارند. جمعیت بیشتر هر دو کشور مسلمان شیعه بوده و این مسئله به‌عنوان یک نقطه مشترک در فرهنگ و مذهب بین دو کشور است. روابط دیپلماتیک میان ج.ا.ایران و آذربایجان در سال ۱۹۹۲ آغاز شد. تفاوت در نظام سیاسی دو کشور مشهود است به طوری که ایران دارای ساختار حاکمیتی دینی و آذربایجان با ساختار سکولار است. این تفاوت در نظام سیاسی باعث تفاوت‌های قابل توجهی در سیاست‌های دو کشور شده است. در گذشته، ایران نگرانی‌هایی درباره بروز جنبش‌های ملی‌گرا در آذربایجان داشته و اقداماتی را برای جلوگیری از آن‌ها انجام داده است.

آغاز روند فروپاشی شوروی در اواخر دهه ۸۰ میلادی، فرصتی را فراهم آورد تا ارامنه و آذری‌ها برای نخستین‌بار در تاریخ خود به سمت تشکیل دولتی کاملاً مستقل حرکت کنند. احساسات ملی‌گرایی و قوم‌گرایی که سال‌ها مانند آتش زیر خاکستر باقی مانده بود، با نسیم استقلال‌خواهی و تشکیل جمهوری، شعله‌ور شد. جنگ زمانی آغاز شد که احساسات دو قوم در قره‌باغ به اوج رسید و ارامنه که از حمایت مذهبی و همچنین کمک‌های غرب و روس‌ها برخوردار بودند، فریاد استقلال‌خواهی سر دادند. در آن زمان حتی جمهوری ارمنستان نیز استقلال قره‌باغ را به رسمیت نشناخت اما وقتی ارتش ارمنستان به این منطقه حمله کرد، ایروان عملاً از این استقلال حمایت کرد. با اعلام استقلال جمهوری آذربایجان در سال ۱۹۹۱، طرفداران ایاز مطلب‌اف، رئیس‌جمهور وقت باکو، با مخالفان به رهبری ابوالفضل ایلچی‌بیگ درگیر شدند و کشور در آستانه فروپاشی قرار گرفت. در این میان تالش‌ها در جنوب و لزگی‌ها در شمال نیز علم استقلال‌طلبی را بالا بردند. ارامنه از این فرصت بهره‌برداری کردند و در خاک جمهوری آذربایجان پیشرفت کردند. به این ترتیب،

ارتش ارمنستان نه تنها قره‌باغ علیا را از دست آذربایجانی‌ها دور نگه داشت بلکه قره‌باغ سفلی را نیز تصرف کرده و هفت استان جمهوری آذربایجان را به اشغال خود درآورد. این جنگ بیش از پنجاه هزار کشته و یک میلیون آواره آذری به جا گذاشت (تویسرکانی، ۱۳۸۹: ۵). از سال ۱۹۹۴ وضعیت نه جنگ و نه صلح در این منطقه برقرار شد. آرزوی دستیابی به ارمنستان بزرگ و ایجاد یک شبکه قوی از مهاجران ارمنی در دیگر کشورها به همراه قدرت گرفتن این گروه در روسیه و کشورهای غربی باعث شکل‌گیری افراط‌گرایی و چپ‌گرایی در میان نخبگان ارمنی شد. این وضعیت منجر به تأسیس احزاب افراطی مانند داشناکسیون و ایجاد یک نیروی اجتماعی - روانی قوی برای اشغال قره‌باغ در سال‌های ۱۹۹۲ تا ۱۹۹۴ گردید. شورای امنیت چهار قطعنامه در مورد مناقشه قره‌باغ صادر کرد که در آن‌ها بر حاکمیت و تمامیت ارضی آذربایجان تأکید شده و ممنوعیت استفاده از زور برای تصرف سرزمین‌های دیگر کشورها یادآوری گردید. با این حال هیچ‌یک از این قطعنامه‌ها نتوانستند به مدیریت بحران کمک کنند. به دنبال ناکامی شورای امنیت، گروه مینسک در سال ۱۹۹۲ با عضویت ۹ کشور و به رهبری آمریکا، روسیه و فرانسه تحت سازمان همکاری اروپا تشکیل شد. این گروه در سال ۱۹۹۴ با توافق بیشکک آتش‌بس بین دو طرف را برقرار کرد و اصولی برای توافق‌نامه مادرید را که مورد توافق طرفین بود، تدوین کرد. در ۲۷ سپتامبر ۲۰۲۰ درگیری مسلحانه جدیدی آغاز شد که دو طرف با حمایت حامیان خود به آن وارد شدند. این درگیری منجر به آسیب‌هایی به یکدیگر شد و نهایتاً ارمنستان به خواسته‌های آذربایجان تن داد. در نهم نوامبر، ولادیمیر پوتین، الهام علی‌اف و نیکول پاشینیان بیانیه‌ای مشترک را امضا کردند که بر اساس آن آتش‌بس کاملی برقرار شد. در دهم نوامبر، قرارداد صلحی بین طرفین امضا گردید. بر اساس این قرارداد، ارمنستان از برخی مناطق کلیدی قره‌باغ عقب‌نشینی کرد و از ادعاهای قبلی خود صرف‌نظر نمود. همچنین مقرر شد که دو هزار نیروی حافظ صلح روسیه به مدت حداقل پنج سال برای حفظ امنیت در منطقه مستقر شوند و کریدوری در نوار سرزمینی ارمنستان نزدیک به مرزهای ایران و ترکیه برای تردد اتباع آذربایجان به جمهوری خودمختار نخجوان ایجاد گردد. نظارت و تأمین امنیت این کریدور نیز بر عهده نیروهای روسی خواهد بود. (معراجی، ۱۳۹۹: ۱۸-۱۹).

البته نمی‌توان تنش‌های کنونی میان ایران و آذربایجان را جدا از تحولات منطقه‌ای و بین‌المللی در نظر گرفت. بدین جهت که شرایط سیاسی منطقه‌ای در حال تغییر است و این تغییر، چالش‌ها و فرصت‌های مهمی را به همراه دارد (حکیم و جعفری ولدانی، ۱۳۹۴: ۴۲). آذربایجان در تلاش است تا از طریق ائتلاف‌های قوی، جایگاه محوری در موازنه‌های منطقه‌ای کنونی به دست آورد تا بتواند

از دستاوردهای خود در آزادسازی مناطق اشغالی محافظت کند. جنبش حسینیون خواستار سرنگونی نظام سکولار در آذربایجان بوده و از دولت علی اف به دلیل روابط دیپلماتیک با رژیم صهیونیستی، ترکیه و آمریکا انتقاد می کند. روابط جمهوری آذربایجان با رژیم صهیونیستی نیز باعث نگرانی شده است، به ویژه برای جمهوری اسلامی ایران که یک کشوری با اکثریت جمعیت شیعه می باشد. (دیپلماسی ایرانی، ۱۴۰۱) با این وجود و علی رغم تلاش های جمهوری آذربایجان برای سرکوب صداها و مذهب و سیاسی مخالف، گروهی در آن کشور برای مخالفت با سیاست های رئیس جمهور علی اف ظهور کرده که به اعتقاد جمهوری آذربایجان این گروه مورد حمایت ایران است و همین موضوع به یک مسئله امنیتی میان طرفین تبدیل شده است. (العربیة، ۲۰۲۳) ایجاد کریدور زنگه زور که بعد از جنگ ۲۰۲۰ میان آذربایجان و ارمنستان مطرح شده، تأثیراتی در ابعاد سیاسی، امنیتی، نظامی و اقتصادی در منطقه دارد که از آن جمله می توان به تضعیف موقعیت ژئوپلیتیکی ایران در منطقه، ایجاد چالش در کریدور شمال - جنوب توسط جمهوری آذربایجان (کولایی و نوروزی زرمهری، ۱۴۰۰: ۸۰۰)، تضعیف موقعیت ایران در کریدور شرق به غرب، طرح ترانس خزر و حذف طرح نابوکو اشاره کرد. کنار گذاشتن ایران موجب تضعیف موقعیت اقتصادی ایران شده و از جهتی ایجاد و امنیتی سازی این دالان زمینه ای مناسب برای توسعه طرح های نظامی - سیاسی رژیم صهیونیستی و کانونی مناسب برای حضور بیشتر این رژیم در منطقه در جوار مرزهای شمالی ایران خواهد بود که همین امر منافع منطقه ای ج.ا.ایران در قفقاز جنوبی را با چالش و تهدید مواجه خواهد ساخت (مگ ایران، ۲۰۲۰). از دیگر عوامل امنیتی شدن در روابط میان ج.ا.ایران و آذربایجان می توان به استقرار نیروهای سلفی و تکفیری در اراضی آزاده شده اشاره کرد که حضور بلند مدت این گروه ها می تواند امنیت جمهوری اسلامی ایران را تحت تأثیر قرار دهد. (خبر آنالین، ۱۴۰۰) در جمهوری آذربایجان مذهب برای قرون متمادی، بخش جامع و الزام آوری در زندگی عمومی بوده است (کولایی و اصولی، ۱۳۹۱: ۸۰). جمهوری آذربایجان پس از ایران، دومین کشور شیعه نشین جهان می باشد (پریگو، ۲۰۰۸: ۷) که تبلیغات در دوره شوروی همراه با فعالیت های شاعران و نویسندگان منکر خدا، نقش بزرگی در رویگردانی مردم از دین به خصوص مذهب شیعه داشته است. با دستگیری سران حزب اسلامی و اتهام جاسوسی آن ها برای ایران، جمهوری آذربایجان فاصله خود را از ایران بیشتر کرده و امنیتی سازی و امنیتی کردن موضوع اسلام و شیعه گرایی باعث بکارگیری سیاست تقابلی بین دو کشور شده و باعث شده روابط طرفین با امنیتی شدن جلو برود.

جمهوری آذربایجان در اوایل استقلال خود از شوروی، با بحران‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی مواجه بود و برخی از مردم و سیاست‌مداران و حزب اسلامی جمهوری آذربایجان برای حل این بحران‌ها به ایران و روسیه تمایل پیدا کردند پس از آن آذربایجان در پی تقویت ملی خود بود که نزدیکی آذربایجان به غرب در زمان ریاست جمهوری حیدر علی‌اف در همین زمینه ارزیابی می‌شد. برخی از محققان معتقد هستند که نقطه آغاز همکاری میان جمهوری آذربایجان و رژیم صهیونیستی سال ۱۹۹۷ است که درباره تهدیدات ایران و همکاری اطلاعاتی میان رژیم صهیونیستی و جمهوری آذربایجان مذاکراتی در آن زمان صورت گرفت (بورتمن، ۲۰۰۶).^۱ در دوره زمامداری الهام علی‌اف ارتباط میان باکو با غرب، رژیم صهیونیستی و ترکیه بیش از پیش گسترش پیدا کرد و در سال ۲۰۰۹ علی‌اف از گسترش همکاری میان رژیم صهیونیستی و جمهوری آذربایجان در زمینه‌های امنیتی، اقتصادی و دیپلماسی استقبال کرد. محیط امنیتی موجود در منطقه و واگرایی شدید بین ایران و آذربایجان عاملی مهم برای گسترش روابط رژیم صهیونیستی و آذربایجان بود. این کشور از تهدید جمهوری اسلامی ایران علیه خود نگران بوده و با توجه به شرایط موجود امنیتی، اقدام به گسترش سیستم اطلاعاتی در شهرهای اطراف مرزهای خود با ایران کرده است.

تجربه موفقیت‌آمیز چندین دهه مشارکت رژیم صهیونیستی با کشورهای مسلمان غیرعرب مثل قزاقستان و ترکیه سبب شده است که نخبگان باکو اشتیاق به روابط راهبردی با رژیم صهیونیستی داشته باشند. به‌رغم مشکلاتی که میان ترکیه و رژیم صهیونیستی وجود دارد (بخصوص در جنگ اخیر میان رژیم صهیونیستی و حماس) به نظر می‌رسد آنکارا آرمان‌های منطقه‌ای خود در آینده را مستلزم روابط منطقی با رژیم صهیونیستی می‌داند. جمهوری آذربایجان تلاش می‌کند نشان دهد که باکو می‌تواند واسطه‌ای میان ترکیه با رژیم صهیونیستی بوده تا از این طریق نقش خود را در میان کشورهای خاورمیانه و قفقاز را تقویت کند. بنابراین جمهوری آذربایجان مشارکت امنیتی و دفاعی میان ترکیه، رژیم صهیونیستی و باکو را دنبال می‌کند. از این رو طرح مشارکت میان ترکیه، رژیم صهیونیستی و جمهوری آذربایجان می‌تواند ابزاری مؤثر در تقویت و حمایت از دیپلماسی آمریکا و غرب و همچنین مقابله با محور ایران و روسیه در قفقاز جنوبی باشد که همین امر می‌تواند زمینه‌های

را برای تنش در آینده میان جمهوری آذربایجان و ایران فراهم نماید (مورینسون، ۲۰۱۴: ۵۲-۵۴).^۱

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کاربردی بوده و از نظر ماهیت و روش تحقیق توصیفی - تحلیلی است. گردآوری داده‌ها با اتکا به مطالعات کتابخانه‌ای و پویش‌های اینترنتی انجام شده است. این پژوهش رویکردی کیفی داشته و اطلاعات با استفاده از استدلال و تحلیل عقلایی به صورت کیفی و تفسیری مورد تحلیل قرار گرفته است.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

۱- رژیم صهیونیستی و امنیتی شدن روابط میان ج.ا.ایران و جمهوری آذربایجان

بوزان^۲ و ویور^۳ معتقدند که در سطح منطقه‌ای دولت‌ها به قدری به یکدیگر نزدیک هستند که نمی‌توان امنیت آنها را جدا از یکدیگر در نظر گرفت، بنابراین اندیشمندان مکتب کپنهاگ در بحث امنیت بر هم‌جواری کشورها تأکید دارند. حضور تدریجی رژیم صهیونیستی در قفقاز، به‌ویژه جمهوری آذربایجان که بر اساس تفکرات دکترین بن‌گوریون شکل گرفته، از سال ۱۹۹۲ در زمینه‌های اقتصادی، مالی، سیاسی، امنیتی و فرهنگی گسترش یافته است. تمایل جمهوری آذربایجان به برقراری روابط گسترده‌تر با رژیم صهیونیستی به دلیل موقعیت استراتژیک ایالات متحده در خاورمیانه و ضعف ساختارهای اقتصادی و سیاسی داخلی این کشور، از زمان یازدهم سپتامبر ۲۰۰۱ افزایش یافته است که نفوذ فزاینده آن رژیم در جمهوری آذربایجان با توجه به هم‌جواری آن کشور با ایران موجب امنیتی شدن روابط ایران و آذربایجان شده که در ادامه به مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر امنیتی شدن روابط دو کشور اشاره می‌شود.

۱-۱- همکاری نظامی - تسلیحاتی رژیم صهیونیستی با جمهوری آذربایجان

جمهوری آذربایجان برای رژیم صهیونیستی به‌مانند لبنان برای ایران است. رژیم صهیونیستی بزرگ‌ترین فروشنده تسلیحات نظامی به این کشور می‌باشد و جمهوری آذربایجان پس

1. Murinson
2. Barry Buzan
3. Oliver Wheeler

از قزاقستان بزرگ‌ترین فروشنده نفت و گاز به رژیم صهیونیستی است. این رژیم عمق استراتژیک خود را جمهوری آذربایجان و اقلیم کردستان عراق در بعد امنیت نظامی قرار داده و اولویت‌های راهبردی خود را شامل گسترش توسعه روابط دیپلماتیک، اقتصادی و نظامی قابل قبول با کشورهای قفقاز جنوبی اعم از گرجستان و جمهوری آذربایجان و جلوگیری از افزایش نفوذ ج.ا.ایران در منطقه قرار داده است (کوهن و دکورا - سوزا، ۲۰۱۱: ۲۲-۲۵).^۱

همکاری‌های نظامی و امنیتی بین رژیم صهیونیستی و جمهوری آذربایجان در سال‌های اخیر به یکی از ارکان کلیدی روابط دوجانبه تبدیل شده است. این همکاری نظامی - فنی تقریباً ۲۰ سال سابقه دارد و در سال ۲۰۰۴ قراردادی برای تأمین سلاح‌های تولیدشده در ترکیه بین باکو و رژیم صهیونیستی منعقد شد. بر اساس اسناد ویکی‌لیکس، در سپتامبر ۲۰۰۸، رژیم صهیونیستی و آذربایجان توافق‌نامه‌ای امضا کردند که به موجب آن شرکت سولتام قراردادی برای تأمین خمپاره‌اندازها و مهمات با ارتش آذربایجان منعقد کرد. در سال ۲۰۰۹، شرکت دفاعی رژیم صهیونیستی الیت سیستم، نمایندگی خود را در آذربایجان تأسیس کرد. در مارس ۲۰۱۱، کارخانه‌های مشترک آذربایجان و رژیم صهیونیستی که در سال ۲۰۰۹ تأسیس شده بودند، تولید پهپادهای اوربیتور و ایروستار را آغاز کردند. در سال ۲۰۱۲، وزیر خارجه رژیم صهیونیستی در باکو بیان کرد که «روابط با آذربایجان برای رژیم صهیونیستی مهم‌تر از روابط با فرانسه است». در سال ۲۰۱۲، خرید تجهیزات نظامی آذربایجان از رژیم صهیونیستی به بیش از ۱.۶ میلیارد دلار رسید و تا سال ۲۰۱۶ به ۶ میلیارد دلار افزایش یافت. در سال ۲۰۱۶، در سفر نتانیاهاو-نخست‌وزیر وقت رژیم صهیونیستی - به باکو، طرفین توافق‌نامه‌ای در زمینه همکاری‌های دفاعی و امنیتی امضا کردند که شامل حضور دائمی متخصصان نظامی رژیم صهیونیستی و همچنین اعضای موساد در آذربایجان بود. (شاه‌محمدی، ۱۴۰۱: ۴۱).

گسترش همکاری‌های دفاعی، اطلاعاتی و نظامی بین آذربایجان و رژیم صهیونیستی حساسیت‌های زیادی، به‌ویژه از سوی ایران ایجاد کرده است. یکی از اولویت‌های کلیدی رژیم صهیونیستی در این همکاری‌ها، مبارزه با نفوذ اطلاعاتی ایران در منطقه قفقاز و به‌ویژه آذربایجان است. طبق جدول ۱ نمایان می‌شود این همکاری‌های امنیتی به آذربایجان کمک می‌کند تا از توانمندی‌های نظامی و اطلاعاتی رژیم صهیونیستی برای تقویت امنیت داخلی خود بهره‌برداری کند. به‌ویژه پس از قطع روابط ایران و رژیم صهیونیستی، همکاری‌های نظامی و امنیتی به امری ضروری برای هر دو کشور

1. Cohen, DeCorla-Souza

تبدیل شده است. این همکاری‌ها همچنین به ایجاد زیرساخت‌های نظامی جدید و تأمین تجهیزات پیشرفته برای آذربایجان کمک کرده که می‌تواند به تقویت توان دفاعی این کشور منجر شود. به عنوان مثال، قراردادهای تسلیحاتی و تأسیس کارخانجات تولید تجهیزات نظامی مشترک، به آذربایجان این امکان را می‌دهد که به طور مستقل تر به تهدیدات امنیتی خود پاسخ دهد. در این راستا همکاری‌های اطلاعاتی و امنیتی بین آذربایجان و رژیم صهیونیستی به عنوان یک عنصر کلیدی در امنیتی‌سازی روابط ایران و آذربایجان تلقی می‌شود. این روابط می‌تواند به آذربایجان کمک کند تا در برابر چالش‌های امنیتی منطقه‌ای و جهانی، به ویژه در مواجهه با تهدیدات ناشی از گروه‌های تروریستی و بنیادگرایانه، موضع قوی‌تری اتخاذ کند. بنابراین همکاری نظامی و تسلیحاتی رژیم صهیونیستی با جمهوری آذربایجان نه تنها به تقویت توان دفاعی آذربایجان کمک می‌کند بلکه با توجه به سیاست‌های آن کشور در قبال جمهوری اسلامی ایران به امنیتی شدن روابط دو کشور منجر شود که برگزاری رزمایش‌های نظامی در اطراف مرزهای دو کشور در سال‌های اخیر ناشی از امنیتی شدن روابط دو کشور بوده است. رژیم صهیونیستی در هیچ مقطعی از تاریخ خود این همه روابط دیپلماتیک، اقتصادی و نظامی - اطلاعاتی با کشورهای همسایه ایران نداشته است بنابراین برای ایران، حضور فزاینده رژیم صهیونیستی در نزدیکی مرز کشور یک موضوع امنیتی مهم است و برای خنثی‌سازی آن باید تدابیر لازم اتخاذ شود که همین امر می‌تواند با توجه به گستردگی تهدیدات بر علیه کشور بر توان نیروهای نظامی و امنیتی کشور تأثیرگذار باشد.

جدول ۱: سلاح‌های دریافتی جمهوری آذربایجان از رژیم صهیونیستی تا قبل از جنگ دوم قره باغ (۲۰۱۵-۲۰۱۹) (دلانوئه، ۲۰۲۱)^۱

سال	سلاح‌های دریافتی
۲۰۱۵	ماشین زرهی (Sandcat AFVs)
۲۰۱۵	سامانه موشکی ضدتانک هدایت‌شونده (SIPKE LR)
۲۰۱۵	موشک‌های ضدتانک هدایت‌شونده (SIPKE LR)
۲۰۱۵	مهمات (Orbiter IK)
۲۰۱۵	پهپادهای تاکتیکی (Orbiter-3)
۲۰۱۵	مهمات (SKY STRIKER)
۲۰۱۵	پهپادهای تاکتیکی هرمس ۹۰۰
۲۰۱۵	سامانه موشکی شبه بالستیک شبه سیار (LORA)
۲۰۱۷	خمپاره‌انداز قابل حمل خودرو (SPEAR120 mm)
۲۰۱۹	موشک‌های سطح به سطح اسپایک (NLOS)

۲-۱- همکاری امنیتی - تکنولوژیک رژیم صهیونیستی با جمهوری آذربایجان

همکاری‌های امنیتی و تکنولوژیک بین رژیم صهیونیستی و جمهوری آذربایجان در سال‌های اخیر گسترش زیادی یافته است. همکاری‌های تکنولوژیک شامل تأمین و توسعه سیستم‌های پیشرفته اطلاعاتی و نظارتی است. این سیستم‌ها به آذربایجان کمک می‌کند تا نظارت بهتری بر تهدیدات داخلی و خارجی داشته باشد و به‌خصوص در زمینه‌های امنیت سایبری و اطلاعاتی، از توانمندی‌های بالایی برخوردار شود. همچنین گسترش همکاری‌های امنیتی بین آذربایجان و رژیم صهیونیستی به ایجاد یک ساختار امنیتی جدید در منطقه کمک کرده و به دو کشور این امکان را می‌دهد که در زمینه‌های مختلفی همچون مبارزه با تروریسم و حفظ ثبات منطقه‌ای، به‌صورت مشترک عمل کنند. درواقع، همکاری‌های امنیتی نقش مهمی در روابط جمهوری آذربایجان و رژیم صهیونیستی دارد. در اکتبر ۲۰۰۹، دیداری بین حیدر علی‌اف و رئیس‌جمهور وقت رژیم صهیونیستی در باکو برگزار شد که در آن دو طرف بر هم‌سویی مواضع خود در برابر گروه‌های تروریستی تأکید کردند. مبادله اطلاعات، تجزیه و تحلیل داده‌ها، به‌ویژه اطلاعات ماهواره‌ای، و آموزش

1. Delanoë

سرویس‌های اطلاعاتی و امنیتی آذربایجانی از جمله زمینه‌های همکاری این دو کشور است. یکی از اولویت‌های رژیم صهیونیستی در این همکاری‌ها، مقابله با نفوذ اطلاعاتی ایران در کشورهای تازه استقلال یافته آسیای مرکزی و قفقاز، به ویژه آذربایجان است. در سال ۲۰۰۷، مقامات آذربایجانی اعلام کردند که ۹۲ نفر را به خاطر جاسوسی برای ایران و جمع‌آوری اطلاعات درباره رژیم صهیونیستی و غرب دستگیر کرده‌اند. در سال ۲۰۱۲، ایران اعلام کرد که آذربایجان به عوامل اطلاعاتی رژیم صهیونیستی پناه داده است؛ افرادی که به ترور دانشمندان هسته‌ای ایران پرداخته بودند. به نظر می‌رسد هدف اصلی رژیم صهیونیستی از همکاری‌های اطلاعاتی و نظامی با آذربایجان، نظارت و در نهایت ضربه‌زدن به برنامه‌های هسته‌ای و موشکی ایران باشد. پس از انقلاب اسلامی ایران برنامه هسته‌ای و موشکی ایران نگرانی‌های زیادی برای رژیم صهیونیستی به وجود آورده است. شیمون پرز، رئیس‌جمهور سابق رژیم صهیونیستی، ایران را بزرگ‌ترین تهدید برای امنیت کشورش معرفی کرده است. بنابراین رژیم صهیونیستی تمام تلاش خود را برای نابودی یا متوقف کردن برنامه‌های هسته‌ای و موشکی ایران به کار می‌گیرد، اقدامی که پیش‌تر در مورد عراق و سوریه نیز انجام شده است. در این راستا برخی منابع از ایجاد تأسیسات استراق سمع الکترونیکی رژیم صهیونیستی در سواحل دریای خزر و مرزهای ایران خبر می‌دهند. تسلط رژیم صهیونیستی بر یکی از بزرگ‌ترین سیستم‌های ارتباطی آذربایجان، یعنی اپراتور تلفن همراه باکسل، زمینه فعالیت‌های این رژیم را تسهیل کرده است. در سال ۲۰۱۵، مجله آمریکایی «فارین پالیسی» گزارشی منتشر کرد مبنی بر اینکه آذربایجان به رژیم صهیونیستی اجازه دسترسی به پایگاه‌های هوایی خود را داده است؛ ادعایی که در صورت صحت، می‌توانست به حملات احتمالی رژیم صهیونیستی به تأسیسات هسته‌ای ایران منجر شود. اما مقامات آذربایجانی و رژیم صهیونیستی این موضوع را رد کردند. با این حال، اگر تنش‌ها بین ایران و رژیم صهیونیستی افزایش یابد، احتمال دارد تل‌آویو از پایگاه‌های موجود در آذربایجان برای حمله به تأسیسات هسته‌ای ایران استفاده کند، هرچند شواهد قاطعی مبنی بر این همکاری وجود ندارد (امیدی و خیری، ۱۳۹۵: ۱۵۰).

یکی دیگر از عواملی که موجب امنیتی شدن در روابط ایران و جمهوری آذربایجان می‌شود حضور شرکت‌های معروف و امنیتی یهودی در جمهوری آذربایجان و منطقه قفقاز جنوبی است

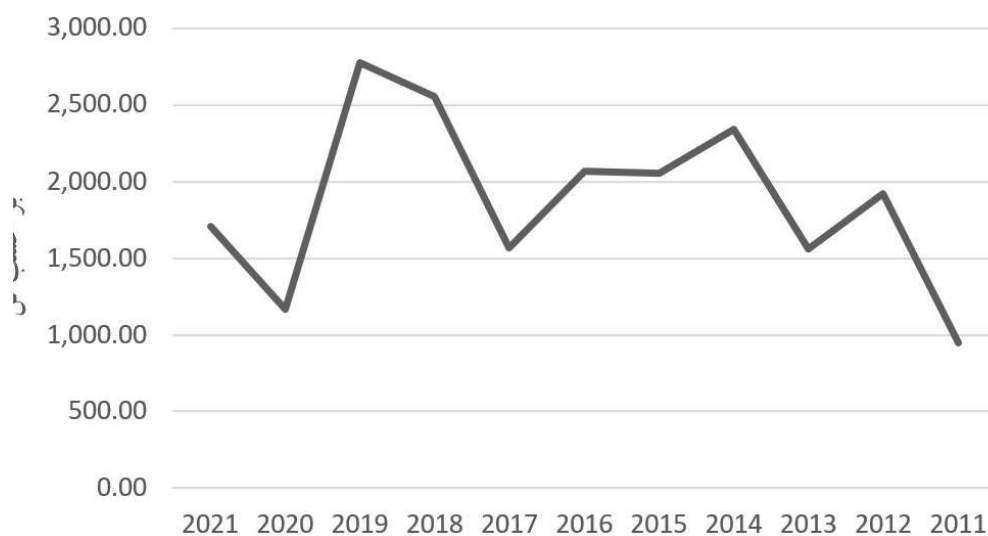
(سیا.آز، ۲۰۱۲)^۱ که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به شرکت بین‌المللی دفاع، شرکت مادر شیکون یوینو^۲، شرکت صنایع دفاعی التا سیستمز^۳، (تودی، ۲۰۰۹)^۴ شرکت ارتباطات تلفن همراه، شرکت بهداشت، درمان و تجهیزات پزشکی^۵، دفتر آژانس یهودی ساخنوت^۶ (اگزیتارمس، ۲۰۲۲)^۷ اشاره کرد. شرکت بزرگ، مهم‌ترین تأمین‌کننده ارتباطات دوربرد رژیم صهیونیستی، سهم عظیمی از شرکت تلفن آذربایجان را خریداری و کلیه خطوط تلفن آذربایجان را ایجاد کرده و خدمات منطقه‌ای به جمهوری آذربایجان ارائه می‌دهد. شرکت سرمایه‌گذاری بک سل یک شرکت مشترک میان وزارت ارتباطات آذربایجان و شرکت رژیم صهیونیستی (GTIB) است که از سال ۱۹۹۴ در آذربایجان فعالیت می‌کند (مورینسون، ۲۰۱۴: ۲۷)^۸.

۱-۳- روابط اقتصادی رژیم صهیونیستی با جمهوری آذربایجان و تأثیرات امنیتی آن بر ج.ا.ایران

رژیم صهیونیستی در سال ۱۹۹۱ برای اولین بار از آذربایجان نفت خریداری و در سال ۲۰۰۲ به دومین خریدار بزرگ نفت این کشور تبدیل شد. به گزارش کمیته دولتی آمار آذربایجان از ژانویه تا فوریه سال ۲۰۲۱، ۷۶٫۷ درصد از نفت این کشور از طریق خط لوله باکو - تفلیس - جیهان (BTC) منتقل شده و حدود پنجاه درصد انتقال نفت جمهوری آذربایجان به رژیم صهیونیستی در همان سال با این خط لوله انجام شده است. (سلیمانف، ارمن و علی‌اف، ۲۰۱۴: ۴۷۷-۴۷۸)^۹.

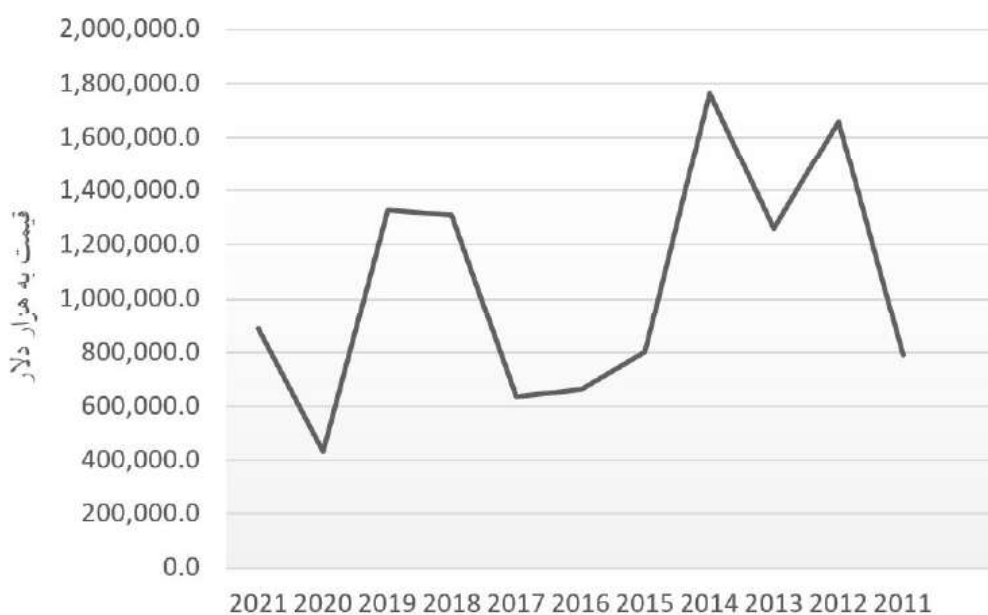
میزان صادرات انرژی جمهوری آذربایجان به رژیم صهیونیستی بر اساس داده‌های آماری از سال ۲۰۱۱ تا سال ۲۰۲۱ افزایش یافته است. در این میان با توجه به نوسانات ارزی در جهان به خصوص در سال‌های اخیر سود حاصل از درآمدهای نفتی و دیگر منابع، این کشور را نسبت به دو کشور دیگر قفقاز جنوبی تبدیل به یک کشور ثروتمند کرده به طوری که شاخص GDP این کشور در سال ۲۰۲۰ در زمان کرونا تا ۴۲٫۶۱۰٫۰۰۰٫۰۰۰ دلار رسیده بود. (نمودار ۱ و ۲)

1. sia.az
2. Housing and Construction Holding Company Limited Shikun U'Binui
3. Elta Systems Ltd
4. Today
5. Novamed
6. Jewish Agency Soxnut
7. Exitarms
8. Murinson
9. Souleimanov, Ehrmann and Aliyev

(استیت. گاو. آز، ۲۰۲۲) ^۱

نمودار ۱: حجم صادرات نفت از جمهوری آذربایجان به رژیم صهیونیستی

(استیت. گاو. آز، ۲۰۲۲) ^۲

نمودار ۲: میزان درآمد جمهوری آذربایجان از صادرات نفت به رژیم صهیونیستی

تا قبل از راهبردی شدن روابط سیاسی و اقتصادی میان تل آویو و باکو، رژیم صهیونیستی برای تأمین نفت مورد نیاز خود مجبور به برقراری روابط دیپلماتیک با کشورهای اسلامی و عربی و دیگر کشورها بوده که رابطه تل آویو با این کشورها همواره شکننده بود، ولی از سوی دولت آذربایجان انرژی به عنوان عنصر فشار در برابر رژیم صهیونیستی استفاده نشده، به گونه ای که به گفته های مقامات بلند پایه و نخبگان سیاسی رژیم صهیونیستی، انرژی نقش مهمی در روابط میان طرفین داشته است (گاو، ۲۰۱۶).^۱

توانمندی های رژیم صهیونیستی در زمینه های کشاورزی، صنعت، ساختمان و گردشگری، از یک سو و نیاز جمهوری آذربایجان به به کارگیری فناوری و سرمایه گذاری در این حوزه ها، عوامل تعیین کننده ای در افزایش همکاری ها در این زمینه ها بوده اند. علاوه بر این همکاری ها، گسترش در زمینه فناوری اطلاعات و ارتباطات، زیرساخت ها و صنعت نفت نیز در حال انجام است. (ارس، ۱۹۹۸: ۷۴).^۲ بنابراین می توان گفت که حضور اقتصادی رژیم صهیونیستی در آذربایجان به کاهش همکاری های ایران در این حوزه ها و به تبع آن کاهش نفوذ ایران در آذربایجان منجر خواهد شد. (محبوبی، ۱۳۹۹: ۱۷۷).

روابط اقتصادی بین رژیم صهیونیستی و جمهوری آذربایجان می تواند در امنیتی شدن روابط ایران و آذربایجان نقش مهمی داشته باشد. این همکاری های اقتصادی نه تنها به تقویت پایه های اقتصادی آذربایجان کمک می کند بلکه به طور مستقیم بر امنیت و ثبات منطقه ای این کشور تأثیر می گذارد، روابط نزدیک اقتصادی و نظامی با رژیم صهیونیستی می تواند به احساس امنیت و استقلال بیشتر آذربایجان کمک کند. این احساس ممکن است به تقویت موضع آذربایجان در مذاکرات بین المللی و منطقه ای منجر شود و به این کشور این امکان را بدهد که در تعاملات خود با ایران و سایر کشورها، به طور مؤثرتری عمل کند. از سوی دیگر، روابط نزدیک آذربایجان با رژیم صهیونیستی ممکن است نگرانی هایی را در ایران ایجاد کند. تهران ممکن است به این همکاری ها به عنوان یک تهدید استراتژیک نگاه کند و به همین دلیل به تقویت همکاری های خود با دیگر کشورها و افزایش فعالیت های نظامی در مرزهای خود پردازد. این وضعیت می تواند به افزایش تنش ها و بی ثباتی در منطقه منجر شود و روابط ایران و آذربایجان را تحت تأثیر قرار دهد. بنابراین؛ این تعاملات نه تنها به تقویت وضعیت اقتصادی آذربایجان کمک می کند، بلکه به امنیتی شدن روابط ایران و آذربایجان و ایجاد یک بستر پیچیده تر برای همکاری های آینده در زمینه های مختلف امنیتی و اقتصادی منجر

1. Gov

2. Aras

می‌شود. بنابراین بررسی تأثیرات این روابط بر امنیت منطقه‌ای و تحلیل چالش‌هایی که ممکن است از این همکاری‌ها ناشی شود، از اهمیت بالایی برخوردار است. (وای نت نیوز، ۲۰۱۶)

۱-۴- بهم خوردن ترکیبات جمعیتی در مناطق آزاد شده

یکی از اهداف رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان تغییر در بافت مذهبی، فرهنگی - اجتماعی و جمعیتی آن کشور است. استقرار رژیم صهیونیستی در اراضی آزاد شده جمهوری آذربایجان در نزدیکی با مرزهای ایران تحت پوشش پروژه‌های روستا و شهرهای هوشمند به هم زدن ترکیبات جمعیتی مسلمان‌نشین شیعی در این مناطق (کامروا، ۲۰۱۶: ۱۱۵)^۱ و همچنین تعهد باکو به عدم حضور شرکت‌های ایرانی در مناطق آزاد شده و بر عکس مساعدت با حضور قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای موجب از بین رفتن ترکیبات جمعیتی منطقه خواهد شد (قلی‌پور، ۲۰۲۲)^۲ که این موضوع می‌تواند امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران را تحت تأثیر قرار دهد. این تغییرات جمعیتی می‌تواند احساسات ملی‌گرایانه در بین شیعیان آذربایجان را افزایش دهد و در نتیجه روابط ایران و آذربایجان را امنیتی‌تر کند. نگرانی‌های ایران از نفوذ رژیم صهیونیستی در نزدیکی مرزهایش و تغییرات فرهنگی و مذهبی در همسایه‌اش می‌تواند به سیاست‌های امنیتی جدیدی منجر شود. ایران به عنوان یک کشور همسایه با جمعیت عمدتاً شیعه نگران است که نفوذ رژیم صهیونیستی در نزدیکی مرزهایش و تلاش این رژیم برای تغییر بافت جمعیتی آذربایجان، به تضعیف هویت مذهبی و فرهنگی شیعیان این کشور منجر شود. این موضوع می‌تواند احساس بی‌اعتمادی و نگرانی را در میان مردم آذربایجان به وجود آورد و به دنبال آن روابط دو کشور را امنیتی‌تر کند. علاوه بر این، سیاست‌های باکو در زمینه عدم حضور شرکت‌های ایرانی در مناطق آزاد شده و تسهیل حضور نیروهای خارجی، به‌ویژه رژیم صهیونیستی، می‌تواند به ایجاد یک محیط امنیتی نامطلوب برای ایران منجر شود. این وضعیت می‌تواند به نگرانی‌های امنیتی ایران دامن بزند و سیاست‌های دفاعی و امنیتی جدیدی را از سوی تهران به دنبال داشته باشد. به‌طور کلی این تغییرات جمعیتی با تأثیرگذاری بر هویت ملی و مذهبی شیعیان آذربایجان و افزایش نگرانی‌های ایران از نفوذ رژیم صهیونیستی می‌تواند به شکل‌گیری یک دایره جدید از تنش‌ها و چالش‌ها در روابط دو کشور منجر شود. در

1. Kamrava
2. Qalipour

نتیجه، این مسائل نه تنها بر ثبات داخلی آذربایجان تأثیر می‌گذارد بلکه امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد.

۲- پیامدهای امنیتی شدن روابط ایران و جمهوری آذربایجان

۲-۱- انزوای جمهوری اسلامی ایران

افزایش تنش و امنیتی کردن روابط بین ایران و آذربایجان سبب افزایش چالش‌ها و فشارها علیه جمهوری اسلامی ایران خواهد بود. در کنار تحریم‌های بین‌المللی به بهانه پرونده هسته‌ای ایران که اقتصاد و جامعه ایران را تحت تأثیر قرار داده (امیدی و مرادی فر، ۱۳۹۳: ۱۲۸)، افزایش تنش و امنیتی شدن میان جمهوری اسلامی ایران با جمهوری آذربایجان، جبهه جدیدی را به وجود خواهد آورد که این وضعیت تنگ تر شدن حلقه محاصره ایران و انبوهی از بحران‌ها و اختلافات را موجب شده و در نهایت رژیم صهیونیستی در مقابل جمهوری اسلامی ایران عمق استراتژی خود را بهبود خواهد بخشید (مورینسون، ۲۰۱۴: ۱۹)^۱. در مرزهای شمالی، جمهوری آذربایجان رابطه‌ای راهبردی با رژیم صهیونیستی در زمینه‌های مختلف دارد که با توجه به موارد یاد شده و ادامه این روند ایران را در محاصره، تنگنا و امنیتی تر شدن روابط ج.ا.ایران با آذربایجان قرار خواهد داد.

برخی در جمهوری آذربایجان به دلیل تهدیدات داخلی و خارجی به دنبال تقویت روابط خود با آمریکا از طریق رژیم صهیونیستی هستند. به این ترتیب حضور رژیم صهیونیستی در آذربایجان به تضعیف نفوذ ایران در این کشور کمک می‌کند و به طور طبیعی تأثیر ایران را در زمینه‌های مختلف کاهش می‌دهد. بنابراین هرچند رژیم صهیونیستی به دلایل مختلف توانسته است در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی با آذربایجان همکاری کند، به همان اندازه نیز از قدرت و تأثیر ایران کاسته خواهد شد. این وضعیت می‌تواند به تضعیف منافع ایران در هر یک از این حوزه‌ها منجر شود و نهایتاً به تهدید هویت و منافع آن بینجامد. (محبوبی، ۱۳۹۹: ۱۷۶)

۲-۲- تشدید تنش بین دو کشور

آینده تنش کنونی و امنیتی سازی‌های صورت گرفته بین ج.ا.ایران و آذربایجان تحت تأثیر عواملی مانند رقابت منطقه‌ای، بازتعریف مفهوم امنیت منطقه‌ای، اشتراک منافع اقتصادی، تهدیدات امنیتی

و جمعیتی قرار خواهد گرفت و به دنبال تنش آفرینی‌های متقابل بین ایران، آذربایجان و ترکیه، مانورهای نظامی مشترک برگزار شده و این تنش‌ها منجر به سردی و تنش روابط دوجانبه شده و نهایتاً طرفین را به درگیری در مرزهای دو کشور سوق خواهد داد. در چنین شرایطی، قدرت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی نیز در این جنگ مشارکت و رقابت و درگیری بین قدرت‌های بین‌المللی و منطقه‌ای تشدید شده و سرنوشت منطقه به گونه‌ای خواهد بود که همه طرفین با هدف حفظ دستاوردهای ژئوپلیتیکی و افزایش منافع امنیتی و اقتصادی، برای تغییر مرزهای جغرافیایی بر اساس واقعیت‌های جمعیتی تلاش خواهند کرد که این امر می‌تواند به گرایش‌های جدایی طلبانه اقلیت‌های قومی دامن زده و تمامیت ارضی ج.ا.ایران را با خطر مواجه سازد (آرم اینفو، ۲۰۲۱).^۱ ضمن اینکه مانع از تبادلات تجاری جمهوری اسلامی ایران با کشورهای منطقه شده و راهبرد ایران برای تکیه بر کشورهای منطقه در مقابل فشارهای غربی را با مشکل جدی مواجه خواهد ساخت. همچنین ایجاد کریدور زنگه‌زور و امنیتی کردن آن می‌تواند مانع ارتباط ایران با کشورهای منطقه اوراسیا شده و در مقابل فرصت‌های اقتصادی و سیاسی زیادی را برای ترکیه فراهم نماید. (خبرگزاری فارس، ۱۴۰۱) که این امر تلاش ایران برای ایفای نقش پل راهبردی در کریدورهای بین‌المللی و به‌ویژه کریدور ابتکار کمربند و جاده (چینی) را با مشکل مواجه خواهد ساخت (رضاپور و سیمبر، ۱۳۹۷: ۱۶۷). علاوه بر این حضور فعال رژیم صهیونیستی در مرزهای شمالی ایران، در شرایطی که همواره به دنبال امنیتی‌سازی مسئله هسته‌ای ایران است، شانس آن رژیم را برای حمله به تأسیسات هسته‌ای ایران افزایش خواهد داد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

منطقه قفقاز به دلیل دارا بودن ویژگی‌های ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی موردتوجه بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای قرار گرفته و هر یک از آنها در صدد هستند با ایفای نقش فعال، منافع خود را تعقیب نمایند. سال‌های اخیر، روابط جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان تحت تأثیر عوامل متعددی قرار گرفته است که یکی از مهم‌ترین آن‌ها نقش رژیم صهیونیستی است. این همکاری‌ها به‌ویژه در زمینه‌های نظامی، اقتصادی و امنیتی باعث امنیت شدن روابط بین ایران و آذربایجان شده و به ایجاد تنش‌های جدیدی در منطقه منجر شده است. مبانی نظری امنیت شدن روابط بین‌المللی

به فرآیندهایی اشاره دارد که در آن کشورها به منظور افزایش امنیت خود، به همکاری‌های نظامی و سیاسی با یکدیگر می‌پردازند. در این زمینه امنیتی شدن روابط ایران و آذربایجان به‌طور خاص تحت تأثیر نفوذ رژیم صهیونیستی قرار گرفته و موجب شکل‌گیری رقابت استراتژیک بین این دو کشور شده است. جمهوری آذربایجان، به دلیل اشتراکات قومی و فرهنگی با جمهوری اسلامی ایران، مورد توجه رژیم صهیونیستی است که نزدیکی روابط جمهوری آذربایجان با آن رژیم می‌تواند امنیت ملی ج.ا.ایران را در منطقه تحت تأثیر قرار دهد. نگاه رژیم صهیونیستی به آذربایجان به‌عنوان عاملی نیابتی و سرپلی عملیاتی در برابر اتحاد استراتژیک ایران و حزب‌الله لبنان است یعنی در برابر تهدیدی که این رژیم از سمت ایران و حزب‌الله احساس می‌کند باید با کنشگری اتحاد تشکیل داده تا از این طریق نزدیک مرزهای ایران حضور داشته باشد. روابط رژیم صهیونیستی و آذربایجان را در شرایط فعلی می‌توان بازی با حاصل جمع مثبت تصور کرد و الگوی همکاری دیپلماتیک و اقتصادی دوجانبه در نظر گرفت که این خود یک معضل امنیتی برای ج.ا.ایران محسوب می‌شود. روابط دو کشور در سطوح سیاسی، اقتصادی و امنیتی تحت عنوان روابط راهبردی توصیف شده و الگوی روابط طرفین عمدتاً بر اساس منافع مشترک و همکاری اقتصادی استوار است. استقرار رژیم صهیونیستی در اراضی آزاد شده در نزدیکی با مرزهای ایران تحت پوشش پروژه‌های روستا و شهرهای هوشمند و به هم زدن ترکیبات جمعیتی مسلمان‌نشین شیعی، همکاری‌های اقتصادی و نظامی آذربایجان و رژیم صهیونیستی، سرمایه‌گذاری‌های کلان در بخش‌های مختلف از مهم‌ترین عوامل در امنیتی شدن روابط ج.ا.ایران و جمهوری آذربایجان بوده است که می‌تواند پیامدهای منفی برای ایران داشته باشد بنابراین موارد زیر برای کاهش پیامدهای امنیتی پیشنهاد می‌گردد:

- تقویت دیپلماسی فعال و کارآمد با جمهوری آذربایجان که در این راستا، برگزاری نشست‌های دوجانبه و چندجانبه می‌تواند به کاهش سوء تفاهم‌ها و افزایش اعتماد متقابل کمک کند. این ارتباطات باید شامل تبادل نظر در زمینه‌های امنیتی، اقتصادی و فرهنگی باشد تا دو کشور بتوانند منافع مشترک را شناسایی و تقویت کنند.

- توسعه همکاری‌های اقتصادی به‌عنوان یک ابزار کلیدی در تقویت روابط دوجانبه باید مورد توجه قرار گیرد. ایران می‌تواند با ارائه پروژه‌های مشترک در زمینه‌های انرژی، حمل و نقل و زیرساخت‌ها به آذربایجان، به ایجاد منافع اقتصادی مشترک بپردازد. این همکاری‌ها می‌تواند به کاهش وابستگی به قدرت‌های خارجی و تقویت روابط دوجانبه کمک کند و از این طریق، زمینه‌ساز ثبات و امنیت در منطقه باشد.

- تقویت روابط فرهنگی و اجتماعی نیز می‌تواند به ایجاد فضای مثبت و کاهش تنش‌ها کمک کند. برگزاری رویدادهای فرهنگی و هنری مشترک می‌تواند به تقویت روابط انسانی و فرهنگی بین دو کشور بینجامد و از این طریق، زمینه‌های همکاری‌های بلندمدت را فراهم آورد.

- در نهایت ایجاد بسترهای گفت‌وگو و تبادل نظر میان اندیشمندان و کارشناسان دو کشور می‌تواند به تبادل نظرات و تجربیات مفید بینجامد. برگزاری کنفرانس‌ها و سمینارهای مشترک می‌تواند به ایجاد بستری برای همکاری‌های علمی و تحقیقاتی کمک کند و از این طریق، به تقویت روابط دو کشور کمک نماید.

۱. اطاعت، جواد و نصرتی، حمیدرضا (۱۳۸۸). ایران و خطوط انتقال انرژی حوزه خزر فصلنامه مطالعات اوراسیای مرکزی، سال سوم، شماره ۲، ۲۲-۱
۲. العربیه. (۲۰۲۲). الهام علی‌اف: آذربایجان به حقوق ۴۰ میلیون آذربایجانی خارج از مرزهای خود توجه ویژه دارد، قابل دسترسی در:
<https://farsi.alarabiya.net/middle-east/2022/11/11>
۳. العربیه. (۲۰۲۳). همه چیزهایی که درباره بازداشت رهبران گروه حسینیون در قم بدانیم، قابل دسترسی در: <https://farsi.alarabiya.net/views/2023/05/05>
۴. امیدی، علی، خیری، مصطفی. (۱۳۹۵)، تأثیر روابط جمهوری آذربایجان و اسرائیل بر امنیت ملی ایران، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال نوزدهم، شماره سوم
<https://sid.ir/paper/151305/fa>
۵. امیدی، علی و مرادی‌فر، سعیده (۱۳۹۳). برسازی امنیتی فعالیت هسته‌ای ایران، فصلنامه سیاست جهانی. سال سوم، شماره ۴، ۱۲۱-۱۴۹
۶. تویسرکانی، مجتبی، (۱۳۸۹)، تحلیلی بر ابعاد و سطوح مداخله در بحران ژئوپلیتیکی قره‌باغ، فصلنامه آسیای مرکزی و قفقاز. <https://sid.ir/paper/253714/fa>
۷. حکیم، حمید و جعفری ولدانی، اصغر (۱۳۹۴). تحولات ژئوپلیتیک قفقاز و امنیت جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، سال ۲۱، شماره ۹۱، ۳۷-۶۴.
<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1127132>
۸. خبرگزاری فارس. (۱۴۰۱/۶/۲۲). استفاده باکو از پهپاد رژیم صهیونیستی در حمله به ارمنستان، قابل دسترسی در: <https://www.farsnews.ir/news/14010622000369>
۹. دهشیری، محمدرضا، (۱۳۹۵)، تأثیر امنیت منطقه‌ای بر رفتارشناختی مجموعه‌های امنیتی مناطق، فصلنامه علمی - پژوهشی سیاست جهانی، دوره ششم.
۱۰. دارینی، علی‌اکبر و نورمحمدی، مرتضی (۱۴۰۲). بررسی راهبرد موازنه فراگیر رژیم صهیونیستی در برابر جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه آفاق امنیت، سال ۱۶، شماره ۵۸، ۱۸۹-۱۶۱.
https://qpss.atu.ac.ir/article_9034.html
۱۱. رضایور، دانیال و سیمبر، رضا (۱۳۹۷). ابتکار جاده ابریشم نوین چین؛ فرصت‌ها و تهدیدها برای ایران، پاکستان و قزاقستان. فصلنامه مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل، سال ۱، شماره ۱، ۱۵۷-۱۸۶.
۱۲. شاه‌محمدی، پریسا، (۱۴۰۱)، تأثیر همگرایی جمهوری آذربایجان و اسرائیل بر امنیت ملی ایران، فصلنامه سیاست خارجی، شماره ۴

<https://sid.ir/paper/268921/fa>

۱۳. کولایی، الهه و نوروزی زرمهری، عابد (۱۴۰۰). همکاری ایران، روسیه و جمهوری آذربایجان در ایجاد راه‌گذر شمال- جنوب و تأثیر آن بر امنیت ملی ایران. فصلنامه سیاست،

سال ۵۱، شماره ۳، ۷۸۹-۸۱۱. https://jpq.ut.ac.ir/article_84595.html?lang=fa

۱۴. مجتهدزاده، پیروز؛ حسین پورپویان، رضا و کریمی‌پور، یداله (۱۳۸۷). تحلیل و بررسی همپوشی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در تعامل با جمهوری آذربایجان با واقعیت‌های ژئوپلیتیک. فصلنامه مدرس علوم انسانی، سال ۱۲، شماره ۲، ۲۱۳-۲۵۵.

<https://sid.ir/paper/6807/fa>

۱۵. محبوبی، قربانعلی، (۱۳۹۹). روابط اسرائیل و آذربایجان و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مطالعات سیاسی سال سیزدهم

<https://www.sid.ir/paper/1076292/fa>

۱۶. مختاری، عبدالله (۱۳۹۹). ابعاد نفوذ رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان از منظر تأثیرگذاری بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه امنیت ملی، سال ۱۰، شماره ۳۷، ۱۲۷-۱۵۰.

۱۷. معراجی، ابراهیم، (۱۳۹۹). تأثیر تعارضات هویتی در تشدید منازعات سیاسی: مطالعه موردی بحران قره‌باغ، فصلنامه خاورمیانه https://ns.sndu.ac.ir/article_1107.html

منابع لاتین

18. Abbasov, Shahn. (2012). **Azerbaijan: SOCAR to Use Israeli Oil Field as Proving Ground**. Available at <https://eurasianet.org/azerbaijan-socar-to-use-israeli-oil-field-as-proving-ground>. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=220366>.
19. Adex.az. (2018). **Fibre-optic technology for perimeter protection**. Available at: <https://adex.az/en-opennews/6935.41.html>.
20. Aras, Bülent. (1998). Post-Cold War Realities: **Israel's Strategy in Azerbaijan and Central Asia**. Available at <https://mepc.org/journal/post-cold-war-realities-israels-strategy-azerbaijan-and-central-asia>.
21. Arminfo (2021) Iranist: **"Zangezur Corridor" is a threat not only to Armenia**, but also to Iran available at https://arminfo.info/full_news.php?id=62781&lang=3.
22. Baku, Azerbaijan. (2011). **Azeris get Israel UAVs built under license** available at: https://www.spacewar.com/reports/Azeris_get_Israel_UAVs_built_under_license_999.html.
23. Baltacı, A. (2022). **"Iran Israel Conflict: An Overview of The Situation After the Iran Islamic Revolution from The Framework of Security Theories"** International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587- 1587) Vol:8, Issue:100

24. Bourttman, Ilya. (2006). **Israel and Azerbaijan's furtive embrace** available at:
<https://www.meforum.org/987/israel-and-azerbajians-furtive-embrace>.
25. Buzan, Barry. Held, David., & McGrew, Anthony. (1998). **Realism vs cosmopolitanism A DEBATE BETWEEN BARRY BUZAN AND DAVID HELD, CONDUCTED BY ANTHONY MCGREW**. Review of International Studies, Vol.24, No.3, 387-398. <https://www.cambridge.org/core/journals/review-of-international-studies/article/abs/realism-vs-cosmopolitanism-a-debate-between-barry-buzan-and-david-held-conducted-by-anthony-mcgrew/2D011C0BD161A6EDD2EB65B782D17069>.
26. Delanoë.I. (2021).**Israel- Azerbaijan: An Alliance In search of Renewal**. Available at:
<http://fmes-france.org/israel-azerbaijan-an-alliance-in-search-of-renewal>.
27. DL.tufts.edu. (2009). **Azerbaijan and Isreal: oil, Islam and straWberry is pragmatism in foreign policy betweenn like allies**. Available at:
<https://dl.tufts.edu/pdfviewer/hm50v381d/9019sd42m>.
28. Exitarms. (2022). Available at <https://exitarms.org/delivery/2090-elta-systems-ltd-azerbaijan>.
29. Gov. (2016). **PM Netanyahu Meets with Azerbaijan President Ilham Aliyev**. Available at:<https://www.gov.il/en/departments/news/eventazerbaijan131216>.
30. Göktürk, Tüysüzoglu(2014), **How demand for security influence the shaping of foreign policy**: Using the theory of securitisation to understand Armenia–Iran relations, Journal of Eurasian Studies.
31. Kamrava, Mehran (2016). **The Great Game in West Asia**. New York: Oxford<https://global.oup.com/academic/product/the-great-game-in-west-asia-9780190673604?cc=us&lang=en&>.
32. Khalifazadeh. (September 2012). **Israel ANF Azerbaijan: To counteract Iran**. Central Asia and the Caucasus, Vol.13, No.3, 68- 79. <https://elibrary.ru/item.asp?id=18926735>.
33. Kolodziej, Edward A. (2005). **Security and international relations**. Cambridge: Cambridge University Press.
<https://ir101.co.uk/wp-content/uploads/2018/11/Kolodziej-2005-Security-and-International-Relations.pdf>.
<https://www.semanticscholar.org/paper/Azerbaijan%E2%80%99s-state-building-power-as-a-reflection-Cohen-Lev/1435385cf8156a1af1700035e7b1b4b0e79c1538>.
34. Magiran. (2020). **Geopolitics of the Trans-Caspian pipeline and the interests and security of Iran**. Available at <https://www.magiran.com/article/4053133>.

35. Murinson, Alexander (2014), **“the Ties between Israel and Azerbaijan”**, the Begin-Sadat Center for Strategic Studies, Bar-Ilan University.
<https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep04730.4.pdf>
36. Mosam Shah, Muzafar,(2024), **Barry Buzan’s Securitization Theory**, DO - 10.13140/RG.2.2.18293.55526.
37. Neo, Ric, (2020), **Religious securitisation and institutionalised sectarianism in Saudi Arabia**, critical studies on security.
38. Priego, Alberto. (2008). **NATO cooperation towards South Caucasus. Caucasian Review of International Affairs**, Vol. 2, No.1, 1-8.
https://www.researchgate.net/profile/Alberto-Priego_2/publication/26608769_NATO_cooperation_towards_South_Caucasus/links
39. Qalipour, Behnam. (2022). **Erbil, Tel Aviv and now Baku; The Islamic Republic is accused**. Available at independentpersian: www.independentpersian.com/node/227401
40. Sia.az. (2012). **Aviqdor Libermanın üçüncü gəlişi - Araşdırma**. Available at:
<https://sia.az/az/news/analysis/218226.html>.
<https://stat.gov.az/source/trade/>
41. Strategypage. (2011). **Winning Israel Markets UAVs to Moslems**. Available at:
<https://www.strategypage.com/Winning>.
42. Souleimanov, Emil. & Ehrmann, Maya., & Aliyev, Huseyn. (2014). **Focused on Iran? Exploring the rationale behind the strategic relationship between Azerbaijan and Israel**. Southeast European and Black Sea Studies, Vol.14, No.4, 471_488.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14683857.2014.967945>
43. Today. (2009). **Israel’s largest defense company opens office in Azerbaijan**. Available at:
<http://today.az/news/business/56198.html>.
44. Valiyev, Orkhan, (2024), **Debating on Transport Corridors of Azerbaijan in the Context of Globalization**, Universal Journal of History and Culture.
45. Waeber, Ole, (1993), **“Societal Security: The Concept”**, in Waeber, Ole, Buzan, Kelsrup Morten and Lemaiter, Pierr, Identity, Migration and the New Security Order in Europe, London: Pinter Publisher.
<https://cir.nii.ac.jp/crid/1130282269337748224>.
46. Ynetnews. (2016). **Israel, Azerbaijan sign batch of economic agreements**. Available at:
<https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4892703,00.html>.